

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ।

तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नाविमिवाम्भसि ॥ ६७ ॥

ज्याचे मन भोग्य विषयांघमे आसक्त राहून इन्द्रियांचे अनुकरण करते, ते मनच, वारा पाण्यावरिल नौका ज्या प्रमाणे

भरकटत नेतो, त्या प्रमाणे त्याच्या बुद्धिचे हरण करत असते. ॥ ६७ ॥

इन्द्रियाणामिति । इन्द्रियाणामवशीकृतानां स्वैरं विषयेषु चरतां मध्ये यदेवैकमिन्द्रियं मनोऽनुविधीयतेऽवशीकृतं सदिन्द्रियेण सह गच्छति । तदेवैकमिन्द्रियमस्य मनसः पुरुषस्य वा प्रज्ञां बुद्धिं हरति विषयविक्षिप्तां करोति । किमुत वक्तव्यं बहूनि प्रज्ञां हरन्तीति । यथा प्रमत्तस्य कर्णधारस्य नावं वायुः समुद्रे सर्वतः परिभ्रामयति तद्वत् ॥ ६७ ॥ सदा भोग्य विषयांच्या शोधामधे मग्न असंयमित इन्द्रियांमधिल, ज्या कोण्या एकाचे मन अनुसरण करते, अर्थात् असंयमित इन्द्रियासह जाते; ते एकच असंयमित इन्द्रिय त्याच्या मनास अथवा त्या पुरुषाच्या बुद्धिस, असावध नावाड्याची नौका वारा ज्या प्रमाणे पाण्यावर भरकटत नेतो, त्या प्रमाणे हरण अर्थात् भोग्य विषयाकडे आकर्षित करून संबंधित विषयभोगाकरिता अस्थिर करून सोडते. तर मग अनेक इन्द्रिये मनाच्या सहकायाने त्या पुरुषाच्या बुद्धिचे हरण करतात या विषयी काय सांगावे. ॥ ६७ ॥

इन्द्रिसंयमस्य स्थितप्रज्ञत्वे साधनत्वं लक्षणत्वं चोक्तमुपसंहरति ---

पूर्वी जे इन्द्रिसंयमास स्थितप्रज्ञत्वाचे साधन आणि लक्षण असे बोलले गेले,

त्या विषयाचा आता निष्कर्ष काढताहेत---

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६८ ॥

तेव्हा हे महाबाहो अर्जुना ! इन्द्रियभोग्यविषयांपासून ज्याची इन्द्रिये सर्व बाजूंनी संयमित आहेत त्याचीच बुद्धि

आत्मज्ञानामधे प्रतिष्ठित अर्थात् निश्चल होते. ॥ ६८ ॥

तस्मादिति । प्रतिष्ठिता भवतीत्यर्थः । लक्षणत्वोपसंहारे तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ज्ञातव्येत्यर्थः । महाबाहो इति सम्बोधयन्

वैरिनिग्रहे समर्थस्य तवात्रापि सामर्थ्यं भवेदिति सूचयति ॥ ६८ ॥

(श्लोकच्या अंतिम शब्दानुसार) बुद्धि आत्मज्ञानामधे प्रतिष्ठित अर्थात् निश्चल होते, असा भाव. लक्षणांचा निष्कर्ष असे

पाहता त्याची बुद्धि आत्मज्ञानामधे प्रतिष्ठित अर्थात् निश्चल असते असा अर्थ. महाबाहो असे बोलावत वैरिचा नाश

करण्यास समर्थ अशा तुझे सामर्थ्य तेथे देखिल प्रगटेलच असे सूचविले आहे. ॥६९॥

ननु च कश्चिदपि प्रसुप्त इव दर्शनादिव्यापारशून्यः सर्वात्मना निगृहीतेन्द्रियो लोके न दृश्यते अतोऽसम्भावितमिदं

लक्षणमित्यर्थः ---